

Kārļa Grigūļa ieguldījums Latvijas putnu faunas izpētē

RUSLANS
MATROZIS

Kārlis Grigulis plašākai publikai ir vairāk pazīstams kā populārs bērnu un jauniešu grāmatu autors. Viņa grāmatas par dabu tika izdotas 20. gs. 50.–80. gados. Mazāk ir zināms viņa ieguldījums Latvijas putnu faunas izpētē, publicējot ziņas par retāk sastopamajām putnu sugām, par putnu atlidošanas un aizlidošanas fenoloģiju, gredzenotajiem putniem, detalizēti aprakstot ekskursijas uz vairākām putniem bagātajām vietām. Tāpēc šajā rakstā izvērtēsim viņa ieguldījumu periodā no 1925. līdz 1958. gadam tieši no zinātniskā viedokļa.

K. Grigulis ir atstājis ļoti bagātu literāro mantojumu, ko varētu nosacīti sadalīt vairākās grupās: raksti par Sibīrijas dabu, populārzinātniski raksti un apraksti par putniem, un publikācijas, kurās mēs varētu iegūt faunistiska, fenoloģiska un cita zinātniska rakstura informāciju. Šajā apskatā izmantoti tieši šādi raksti no trešās grupas.

Kārļa Grigūļa dzīves gājums

Lai izprastu Kārļa Grigūļa intereses par putniem rašanos un attīstību, ir vērts mazliet pakavēties viņa dzīves gājuma aprakstā. Viņš dzimis 1884. gada 16. februārī Ilūkstes apriņķa Salienu pagastā Lielbornes muižas rentnieka ģimenē. 1897. gadā kopā ar ģimeni aizceļoja uz Krievijas Omskas apgabalu, kur toreiz trūcīgie latviešu zemnieki meklēja iespēju par brīvu tikt pie savas

zemes. Sibīrijā viņš ir strādājis daudzos darbos, arī saistībā ar ģeogrāfisku un etnogrāfisku karšu sastādīšanu, pie viena medijot un izbāžot putnus un dzīvniekus, ar tiem papildinot vietējo muzeju kolekcijas. Pēc Latvijas neatkarības iegūšanas jau ar savu ģimeni Latvijā atgriezās 1924. gadā.

20.07.1924. uzsācis darbu Latvijas Dabas zinātņu mīļotāju biedrības¹ muzejā kā zinātnisko materiālu vācēju un preparatoru. Mazliet vēlāk tika pieņemts darbā Skolu muzejā par zinātnisko materiālu vācēju, preparatoru un ceļojošās izstādes vadītāju, kur nostrādājis no 16.11.1925. līdz 15.05.1941. Tas bija laiks, kad viņam bija iespēja veikt ekskursijas pa dažādiem Latvijas reģioniem, lielākoties vienatnē vai muzeja ekspedīciju ietvaros. No 15.05.1941. līdz aiziešanai pensijā 20.10.1950. strādājis Valsts Dabas muzejā² par putnu nodaļas pārzini, saglabājot savu vietu arī Skolu muzejā. Pēc aiziešanas pensijā vadīja nodarbes putnu preparēšanā LPSR Vecāko pionieru vadītāju skolā (līdz

1960. g.) un turpināja lasīt lekcijas par putniem. Miris 1972. gada 12. jūlijā.

Kārlim Grigulim nebija augstākās izglītības, taksidermijas un putnu sugu atšķiršanas prasmes viņš ieguva pašmācības ceļā. Ir zināms, ka 1928. gadā viņš noklausījās lekcijas ornitoloģijā, kuras Latvijas Universitātes Mežkopības fakultātes studentiem lasīja pazīstamais baltvācu putnu pētnieks Nikolajs fon Tranzē (*Nikolai von Transehe*, 1886–1969).

Strādājot Skolu muzejā, viens no K. Grigūļa darba pienākumiem bija putnu un zīdītāju iegūšana un izbāžņu/ādiņu izgatavošana, lai tos varētu izmantot kā mācību materiālus skolu nodarbībās, kā arī muzeja pamata kolekcijas papildināšanai. Turklāt viņš vāca arī eksponātus Latvijas Universitātes Sistemātiskās zooloģijas institūta Zooloģijas muzejam un citu muzeju vajadzībām.

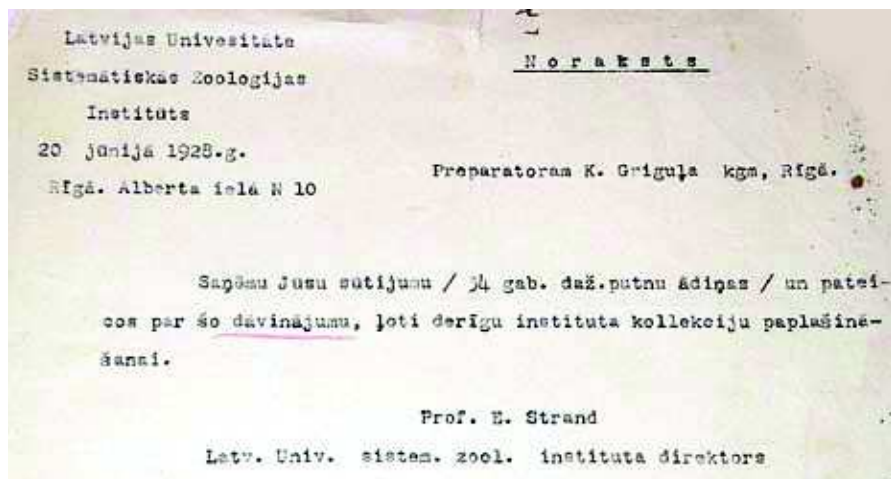
Ir zināms, ka K. Grigulis pierakstījis savus novērojumus, bet līdz mūsdie-

Kārļa Grigūļa apliecība par darba uzsākšanu Latvijas Dabaszinātņu mīļotāju biedrībā, 20.07.1924. Oriģināls glabājas Latvijas Dabas muzeja arhīvā.

¹ Latvijas Dabas zinātņu mīļotāju biedrība dibināta 26.03.1923. ar nolūku vākt Latvijas dabas eksponātus, lai izveidotu Latvijas Dabas muzeju kā alternatīvu vāciskajam Rīgas Dabaspētnieku biedrības muzejam (dibināts 1846. g.).

² Sakarā ar baltvācu iedzīvotāju piespiedu izceļošanu no Latvijas 1939. gadā tika likvidēta Rīgas Dabaspētnieku biedrība. Ārzemēs vāktās dabas kolekcijas tika aizvestas uz Vāciju, bet Baltijas faunas eksponāti tika atstāti Latvijā, taču latviešu-vācu paritārā komisija pieļāva atsevišķu kolekciju apmaiņu. Lielākā daļa no atstātajām kolekcijām un zinātniskie materiāli bez atbildības pārgāja Latvijas īpašumā un tika nodoti Rīgas pilsētas valdei. 1940. gada rudenī kolekcijas tika zinātniski sistematizētas un sagatavotas publikas apskatei. Kara laikā muzejs tikai glabāja eksponātus, bet pēc kara gados atjaunoja darbību Viesturdārza telpās. Saskaņā ar LPSR Ministru Padomes lēmumu (24.01.1951.) šis muzejs pievienots Skolu muzejam, izveidojot Latvijas PSR Dabas muzeju.

Noraksts no Latvijas Universitātes Sistemātiskās zooloģijas institūta par Kārļa Grigulša 34 putnu ādiņu dāvinājumu, 20.06.1928. Oriģināls glabājas Latvijas Dabas muzeja arhīvā.

nām viņa ornitoloģiskās dienasgrāmatas nav saglabājušās, taču interesantākos novērojumus K. Grigulis publicējis, kā arī atstājis vairākus nepublicētus materiālus, kuri saglabājušies līdz mūsdienām³. Jāatzīmē, ka ne visās oriģinālajās publikācijās ir norādīti konkrēti ekskursijas datumi, tāpēc šo rindiņu autors tos "restaurējis" pēc informācijas par putnu izbāžņiem mūsdienā Latvijas Dabas muzejā vai citiem avotiem.

Piezīmes par putniem no interesantākajām vietām

Vienā no pirmajām publikācijām K. Grigulis aprakstījis savu ekskursiju uz **Engures ezeru un netālu esošo jūrmalu** (14.–18.05.1925; Grigulis 1930d). Jau tajos gados pīļu mednieku aprindās šis ezers bija ļoti zināms kā laba putnu medību vieta, kur iespējams sastapt daudz sugu ūdensputnus. Toreiz Engures ezers atradās nomaļus no satiksmes ceļiem, tāpēc K. Grigulis izvēlējies lētāko, bet grūtāko ceļu – pastaigu uz ezeru kājām no Kandavas. Nakti pavadījis pie Engures draudzes mācītāja, kam no Rīgas bija sarūpēta rekomendējoša vēstule. Pašā ezerā nomedījis ap 10 putnu, bet atpakaļceļu uz Rīgu pirmo reizi mūžā braucis ar burulaivu pa jūru, ceļā sastopot daudz melno un tumšo pīļu.

No 1926. līdz 1943. gadam K. Grigulis vairākkārt apmeklēja 5–6 ha lielo **Vējažu salu Daugavas lejtecē Rīgā**, kur bija vērojama liela putnu daudzveidība, un publicējis vairākus rakstus par šīs salas ornitofaunu (Grigulis 1932h, 1933c, 1960).

1928. gada septembrī K. Grigulis apmeklēja **Usmas ezeru un Moricsalu** (Grigulis 1928, 1931b). Usmas ezera krastā atradīs laivinieku, kas par vienu latu piekritis viņu aizvest uz 3 km attālo Morica salu. Pa ceļam K. Grigulis nošāvis garlačīnu (cekuldūkurī), lai varētu nodot LU profesoram N. Ļebedinskim salīdzinošās anatomijas pētīšanas darbiem. Moricsalā palicis pa nakti mežsarga mājā, kurai bēniņos bija ierīkota maza istabiņa ar divām gultām ekskursantiem. Rudenī ezerā un tā apkārtnē putnu bija maz, bet no retākajiem putniem K. Grigulis aprakstījis melnā stārķa ligzdu, sarkanās klijas un apodziņa novērojumus.

Mednieku auditorijai domātos rakstos K. Grigulis detalizēti aplūkojis savas ekskursijas ūdenstilpēs, kurās vērojama lielākā medijamo ūdensputnu daudzveidība, piemēram, aprakstījis medību putnu faunu **Juglas ezerā un Ķīsezerā**, tajā skaitā sniedzot ziņas par ķikuta, vistilbes un mērkaziņas sastopamību medību laikā (Grigulis 1930c).

1932. gada 2. maijā K. Grigulis apmeklēja **Kaņiera ezeru un tā apkārtni** (Grigulis 1932g), pa ceļam no Ķemeru stacijas purvā novērojis daudz riestošu rubeņu, kuri apklusuši tikai uz kādu brīdi, kad mednieki sākuši tos šaut, jo tieši šajā dienā bija rubeņu un pīļu tēviņu medību sezonas atklāšana⁴. Kaņierī viņš novērojis īstu putnu paradīzi – daudzu sugu pīles un bridējputnus, lielā dumpja "pūšanu". Jūrmalā novērojis un dzirdējis "ledus pīļu" (kākauļu) sarunas. Visā ekskursijas laikā novērojis 56 putnu sugas. Šajā rakstā K. Grigulis pieminējis, ka daudzi akmeņi no ezera aizvesti uz Rīgu un uz citām vietām ielu bruģēšanai un dažādu būvju vajadzībām.

1932. gada maija beigās (21.–22.05.1932.) pēc ielūguma K. Grigulis apmeklēja **Lielaucis pili**, kas bija nodota LU mežniecības nodaļas studentu praktisko darbu veikšanai docenta Teikmaņa pārziņā. Šajā pili viņš apskatīja vietējo mežniecības muzeju, palīdzēja noteikt, sakārtot un ievietot skapjos savāktus putnu izbāžņus. Tā kā šajās dienās Lielaucis ezera tiklos bija noslāpuši divu reti sastopamu sugu putni – melnkakla dūkuris un pelēkvaigu dūkuris –, autors pie viena nolēma apskatīt ezera putnu faunu. Ekskursijas laikā novērojis lielo ķiru koloniju, mazo ērgli, dažādu sugu pīles, lielo dumpi un niedru liju, kura vāca ligzdas materiālu. Pavisam ezerā novērojis 20, bet Lielaucis parkā – 25 putnu sugas. Kopā muzeja kolekcijā tajā brīdī bija 65 putnu sugas⁵, no retākajām – klinšu ērglis un baltirbe (Grigulis 1932a).

1932. gada 31. jūlijā K. Grigulis devies ekskursijā pa **Jetliņpurvu** pie Rumbulas stacijas, kur konstatējis dzeltenā tārtiņa perējumu no diviem pieaugušajiem (vienu no tiem ieguvīs) un četriem jaunajiem putniem (Grigulis 1932b). Savukārt, apmeklējot šo purvu 1933. gada 7. oktobrī, no bariņa ieguvīs divas baltirbes (Grigulis 1957c). Interesanti abu sugu novērojumi netālu no Rīgas.

³ K. Grigulša nepublicētie manuskripti (visi vienā eksemplārā) atrodas Dr. M. Strazda privātajā arhīvā, šo rindiņu autors tos noskenējis 2009. g. maijā. Ticams, ka šie materiāli tika gatavoti publicēšanai.

⁴ Latvijas teritorijā ūdensputnu pavasara medības tika aizliegtas no 1956. gada.

⁵ Nav nekas zināms par konkrētu muzeja putnu kolekcijas turpmāko likteni.

1932. un 1933. gadā K. Grigulis piedalījies kompleksās Skolu muzeja ekspedīcijās pa Gauju un Daugavu, publicējot piezīmes par novērotajiem putniem (attiecīgi Grigulis 1932e, 1933b)⁶.

Retāku putnu sugu novērojumi

Jebkura dabaszinātniska muzeja ornitoloģiskās kolekcijas veidošanā īpašu vietu ieņem eksemplāri, kurus ir grūtāk dabūt – attiecīgajā reģionā retāk sastopamas putnu sugas. Strādājot Skolu muzejā par taksidermistu, caur K. Griguļa rokām ir gājuši daudzi retāki putni. Ziņas par tiem viņš regulāri publicējis, papildinot informāciju arī ar saviem novērojumiem.

K. Grigulis publicējis vairākus **upes ļauķa** *Locustella fluviatilis* novērojumus periodā no 1926. līdz 1939. gadam, kas tajos gados bijis reti sastopams putns (Grigulis 1940j). 1927. gada 15. jūnijā Salacgrīvas niedrājā K. Grigulis novērojis trīs **ezera ļauķus** *Acrocephalus scirpaceus*, kas bija pirmais šīs sugas novērojums Latvijā. Jāatzīmē, ka šo novērojumu viņš publicējis samērā vēlu, tikai pēc 10 gadiem (Grigulis 1937a), bet vēlākajos gados aprakstījis sugas izplatīšanās gaitu: "Pirmo reizi šo novēroju Salacgrīvā 1927.g.15.06. – 3 gab. 12.06.1934. Vējzaksalā – 2 gab. Bet 1936., 37. tos novēroju Vējzak-Kundziņsalās un Babītes ezerā. Sevišķi daudz pie Gātes upes ietekas" (Grigulis 1957a).

Interesanti pārlasīt autora aprakstu par **plīvurpūci** *Tyto alba*, kura tika noķerta 1929. gada 17. oktobrī Kandavas pagasta Vitenberga rijā (Grigulis 1930e⁷). Dabūjis dzirdēt, ka šajā mājā tiek turēta savāda pūce, K. Grigulis speciāli braucis ar vilcienu līdz Kandavai, tad kājām mērojis 10 km līdz šai mājai, lai varētu apskatīt pūci. Tā izrādījusies plīvurpūce, ar kuras izbāzni tajos gados varēja lepoties tikai Kurzemes provinces muzejs Jelgavā, kura kolekcijā bija viens šīs sugas eksemplārs nošauts 1824. gadā Ventspils

Kārlis Grigulis ar nošautu pīli. Skolu muzeja Daugavas ekspedīcija, 1932. gads. Foto no Latvijas Dabas muzeja arhīva

apkārtne. Vietējie "preparatori" jau bija paspējuši noņemt pūces ādu, pasargājot to no aiziešanas bojā. Retais eksemplārs tika nopirkts un izbāzņa veidā dāvināts Skolu muzejam. Pēc vairākiem gadiem K. Grigulis aprakstījis divus citus plīvurpūces iegūšanas gadījumus: 1934. gada rudenī viena tika noķerta uz Latvijas kuģa "Vaidava" ārpus Latvijas, 200 jūras jūdzes no Norvēģijas krasta. Šo putnu jūrnieki pārveda uz Rīgu un uzdāvināja Rīgas Zooloģiskajam dārzam. Savukārt, 1935. gada 15. februārī Skrīveros viena nošauta siena šķūnī (Grigulis 1936e). Nepublicētajā manuskriptā K. Grigulis sniedzis ziņas arī par citiem novērojumiem: "1930. g. Zvārdes virsmežzinis vienu dzīvu sagūstījis. (..) 02.03.1947. viena nošauta Olainē. Pēc kam tā novērota Vētras muižā, Dobeles pilsdrupās, Babītes pagastā" (Grigulis 1957a).

Vairākus rakstus K. Grigulis veltījis lielākajai pūcei – **ūpim** *Bubo bubo* (Grigulis 1932f, 1936b, 1938d). Vienā no tiem norādītas konkrētas ligzdošanas vietas, proti, Priekules un Lejasciema apkārtnē, kā arī Siguldas pilsdrupās (Grigulis 1936c). Pēdējais novērojums par ūpja ligzdošanu pilsdrupās ir visai interesants, bet diemžēl mūsu rīcībā nav vairāk informācijas par šo gadījumu.

20. gs. 20.–30. gados Skolu muzejā krātiņos tika turēti dzīvi savvaļas put-

ni, ko rādīja skolēniem un citiem interesentiem. 1932. gada decembrī un 1933. gada decembrī pa vienam **kalnu ķeģim** *Carduelis flavirostris* noķēra Rīgā uz Balasta dambja, kādu laiku tos turēja muzejā, tad izbāza un ievietoja muzeja kolekcijā (Grigulis 1936c).

Par **čūskērgli** *Circaetus gallicus* K. Grigulis ir publicējis vairākus novērojumus: "Kādu čūsku ērgli 1934. g. 8. jūlijā sagūstījis dzīvu Līvānu pagastā ganu meita. Lai gan pēc dabas čūsku ērglis ir neveikls, miermīlīgs un kūtrs, pa lielāku daļu pārtiek no rūpuļiem un abiniekiem, tad šoreiz tas bija izvēlējis par upuri zaķi. Tā "palīgā saucienus" izdzirdusi ganu meita, piesteigusies klāt un uzsegusi virsū savu seģeni. Pārsteigtais ērglis palaidis zaķi vaļā, bet pats kritis gūstā. Pēc tam tas nokļuvis Rīgas Zooloģiskā dārzā, bet ziemu nav izturējis un nobeidzies. Man izdevās sagūstīt jaunu čūsku ērgli 1935. g. augustā Olaines purvā un nodevu to Zooloģiskam dārzam. 1934. g. jauns čūsku ērglis sagūstīts Pabažu jūrmalā, kur kādās zvejnieku mājās pārziemojis un nodzīvojis gandrīz brīvā kā gadu. Tikai šogad tas nobeidzies" (Grigulis 1936a). Vēl nepublicētajā manuskriptā atzīmēts kāds cits novērojums: "1956. septembrī 2 gab. novēroti Olaines purvā" (Grigulis 1957a).

K. Grigulis publicēja īsu piezīmi par kāda mednieka nošautu **zivjērgli**

⁶ Vairāk par šīm abām Skolu muzeja ekspedīcijām varētu izlasīt šo rindiņu autora rakstā "Skolu muzejam 90" (Matrozis 2009).

⁷ Raksta nosaukumā ir pieļauta kļūda attiecībā uz plīvurpūces latīnisko nosaukumu.

Skolu muzeja pārzinis J. Siliņš (centrā) ar kolēģiem. Pirmais no labās – K. Grigulis. 1930. gads.

Foto no Latvijas Dabas muzeja arhīva

Pandion haliaetos Lilastes ezerā 1935. gada 31. oktobrī, atzīmējot, ka apkārtējie zvejnieki vairākus gadus esot redzējuši vienu pašu lidojot (Grigulis 1936d; Grigulis 1957a). Interesanti, ka attiecībā uz šo novērojumu nepublicētajā manuskriptā autors atzīmējis vienu interesantu detaļu, proti, “tur viņam arī bija priedē perēklis”. Tajā pašā manuskriptā atzīmējis arī divus citus viņam zināmus novērojumus: 1937. gada 30. aprīlī viens putns nošauts Rīgas apkārtnē, bet 1942. gada 16. septembrī pats K. Grigulis vienu putnu novērojis Engures ezerā zivis ķeram.

Apmeklējot Rēzeknes dabaszinātņu muzeju, K. Grigulis publicējis piezīmes par muzeja kolekcijā esošajiem šā reģiona retajiem putniem, piemēram, sniedzis ziņas par *baltaci* *Aythya nyroca*, kas iegūts Lubāna ezerā 1935. gada 10. jūlijā, atzīmējot arī citu sastapšanas gadījumu, kad vienu īpatni 1933. gada 31. augustā pats nopircis Rīgas Centrāltirgū. Tas, pēc pārdevēja sniegtajām ziņām, nošauts pie Ventspils (Grigulis 1938c). Savukārt nepublicētajā manuskriptā K. Grigulis atzīmējis vēl vienu novērojumu: “08.10.1944. Babītes ezerā nošauti 2 eks.” (Grigulis 1957b).

Pēc B. Bērziņa piezīmēm par *zaļā kauķīša* *Phylloscopus trochiloides* sasto-

pamību Latvijā (Bērziņš 1935), faktiski citējot cita novērotāja publicētos novērojumus (Peus 1935), arī K. Grigulis publicēja aprakstu par savu šīs sugas novērojumu Lielvārdes parkā (Grigulis 1936f), bet nepublicētajā manuskriptā norādīja arī citus novērojumus: “Zaļais kauķis, sākot no 1935. g. 10. jūlija, kad vienu dziedošu tēviņu ievācu Lielvārdes parkā, viņu izplatības areols un skaits arvien pavairojas līdz 1939. gadam. Zaļos kauķus reģistrēja Lielvārdē 3 pārus, Ogrē – 2p., Rīgas parkos, Rīgas jūrmalā, Spuņuciemā, Alūksnē, Latgalē, Kandavā un vēl citur. Pēckam viņu skaits sāka krist uz leju. Lielvārdē novērots 1 g., Spuņuciemā – 1 eks. 1947. g. Viesturdārzā novērots 1 un Kandavā – 1 g. 1948. g. Rīgas apstādījumos pie Baumaņa pieminekļa novērots viens dziedošs tēviņš” (Grigulis 1957a).

Nepublicētajā manuskriptā K. Grigulis atstājis ziņas par *krūmu kauķa* *Acrocephalus dumetorum* pirmajiem novērojumiem: “Pirmo reizi novēroju Kalnezerē pavasara naktī 1937. g. Pēc kam 16.06.1944. Lucavsālā – 1 dziedošu tēviņu. 1945. g. 27. maijā novēroju 1 eks. Lucavsālā. Pēc kam tikai 1947. g. 23.06. novēroju Juglas krastā pie Bergmuīzas 1 eks. Pēdējos gados to vairāk neesmu novērojis” (Grigulis 1957a).

Detalizētāk K. Grigulis aprakstījis *melnā grifa* (kalnu lījas) *Aegyptius monachus* novērojumu: 1939. gada 8. jūnijā Dzircēnu pagastā “Kaūklu (?)” mājās uzbrukusi trīs gadus vecai cūkai, putns sagūstīts uz tās muguras, nodots Rīgas zoodārzam (Jānis Noviks) (Grigulis 1957a).

Otrā pasaules kara laikā un pēckara gados K. Grigulis palika dzīvot Latvijā un mazākā apjomā turpināja veikt putnu novērojumus un uzskaites. Nepublicētā manuskriptā viņš atstājis ziņas par bridējputnu novērojumiem Kundziņsalā un Lielupes ietekā (Buļļu galā), kurus veicis 1946. gadā no aprīļa līdz septembrim. Kopā novērojis 21 sugu, to skaitā Buļļos novērojis retos *dūņšņībīšus* *Limicola falcinellus* – no trim līdz deviņiem īpatņiem laikā no 1946. gada 22. augustam līdz 5. septembrim (Grigulis 1957d).

Vēl jāatzīmē K. Griguļa apraksts par *ziemeļu sullas* *Sula bassana* novērojumu (Šulcs 1960): “1958. gada 17. augusta saulainā pēcpusdienā Lielvārdē apmēram 300 metru augstumā novēroju tālskati lielu baltu putnu ar melniem spārnu galiem, kādu redzēju Latvijā pirmo reizi. Tas nebija nekas cits kā *Sula bassana*.” Ņemot vērā visai nepilnu putna aprakstu, šai sugai netipisku iekšzemes novērojumu, apstākli, ka autoram novērošanas brīdī bija jau cienijams vecums (74 gadi), ir zināmas šaubas par šā novērojuma ticamību. Putna apraksts nav pietiekams, lai būtu pamats apstiprināt šo novērojumu kā pirmo šīs sugas sastapšanas gadījumu Latvijā. Arī otrs novērojums, kurš aprakstīts tajā pašā rakstā un kuru veicis tauriņu pētnieks Aleksandrs Šulcs (1911–1987), ir visai netipisks, proti, viens putns novērots Purvciemā (Rīgas iekšējā teritorijā), kur 20 metru augstumā 15 minūtes riņķojis virs apdzīvotā rajona, tad aizlidojis Hausmaņa purva virzienā.

Citas K. Griguļa aktivitātes
20. gs. 20.–30. gados ziņas par atrastajiem vai nošautajiem **apgredzenotajiem putniem** regulāri tika publicētas plašsaziņas līdzekļos kā interesanti, neparasti atgādājumi. Arī K. Grigulis ir publicējis vairākus šādu novērojumus (Grigulis 1930a, 1931a, 1937b).

Kārlis Grigulis (otrais no labās) stāsta Latvijas Republikas valdības pārstāvjiem un citiem interesentiem par Skolu muzeja Kurzemes izstādes eksponātiem. 21.12.1935.

Foto no Latvijas Dabas muzeja arhīva

Ir zināms, ka Kārlis Grigulis laikā no 1933. līdz 1948. gadam veicis **putnu fenoloģiskos novērojumus** Kandavā, Rīgas apkārtnē un Lielvārdē. Šajā sakarā viņš arī publicējis rakstus un piezīmes, kurās informējis par putnu atlidošanas/aizlidošanas gaitu un aicinājis interesentus reģistrēt šādus novērojumus (Grigulis 1929, 1930b, 1932c, 1932d, 1933a, 1938b, 1939d, 1954a, 1954b).

Vēl jāatzīmē, ka K. Grigulis pirmais no pašmāju putnu vērotājiem 1938. gadā pievērsis uzmanību **putnu bojāejai pavasara migrācijas laikā**, šķērsojot Rīgas jūras līci (Grigulis 1938a), un veicinājis diskusiju (Strautzels 1938).

1939. un 1940. gadā K. Grigulis uzsācis **publikāciju sēriju par dienas plēsīgajiem putniem**, detalizētāk aprakstot 10 sugas: bezdelīgu piekūnu (Grigulis 1939a), lielo piekūnu (Grigulis 1939b), purva piekūnu (Grigulis 1939c), lauku piekūnu (Grigulis 1940h), kukaiņu piekūnu (Grigulis 1940g), peļu klijānu (Grigulis 1940e, 1940f), bikšaino klijānu (Grigulis 1940a, 1940b, 1940f), mazo ērgli (Grigulis 1940c, 1940d),

vidējo ērgli (Grigulis 1940c, 1940i) un vistu vanagu (Grigulis 1940k).

Šajos populārzinātniskajos rakstos ar autora zīmējumiem aprakstīts putnu izskats, uzvedība, fenoloģija, ekoloģija, ziņas par barošanu, sniegti argumenti daudzu sugu saudzēšanas nepieciešamībai, kuri nav "kaitīgi saimnieciskā un mednieciskā ziņā". Jāatzīst, ka tajos gados notika intensīva plēsīgo putnu iznīcināšana, jo bija uzskats, ka tie nodara kaitējumu medību saimniecībai. Faktiski valsts maksāja prēmijas par nošautajiem vistu vanagiem un zvirbuļvanagiem, bet tā laika putnu vērotāji ir atstājuši ziņas, ka daudzi mednieki šāvuši teju uz visām plēsīgo putnu sugām. Šie K. Grigūļa raksti bija domāti plašākai auditorijai, lai pamatotu aizsardzības nepieciešamību attiecībā uz pārējām dienas plēsīgo putnu sugām.

Diemžēl padomju okupācijas pirmajā (1940.) gadā pakāpeniski tika likvidēti teju vai visi Latvijas neatkarīgie plašsaziņas līdzekļi, tāpēc K. Grigulis uz daudziem gadiem pārtrauca publicēt savus putnu rakstus.

Nobeiguma vietā

Kārlis Grigulis bija viens no aktīvākajiem latviešu izcelsmes putnu izpētes aizsācējiem Latvijā, kurš atstājis bagātu informācijas apjomu par daudzu retu putnu sugu novērojumiem. Viņa rakstos vienmēr ir detalizēti apraksti, kas palīdz, jau ar laika nobīdi, precīzāk rekonstruēt novērojumus. Arī vēlākos gados, kad autors jau cienījamā vecumā pievērsies jaunākajai paaudzei domātu stāstu sacerēšanai, detalizēta pieeja ir saglabājusies. Tā ir ļoti vērtīga autora īpašība!

Pateicības

Paldies Latvijas Dabas muzeja darbiniekiem Mārai Eipurei un Dr. Dmitrijam Boiko par palīdzību informācijas meklēšanā, kā arī par iespēju šajā rakstā izmantot fotogrāfijas un dokumentus no muzeja arhīva. Paldies Dr. Mārim Strazdam par iespēju nokopēt K. Grigūļa npublicētos manuskriptus.

RUSLANS MATROZIS,
matruslv@inbox.lv

Literatūra

- Bērziņš B. 1935. Zaļais kauķīts – *Phylloscopus nitidus viridanus* Blyth Latvijā. *Daba un Zinātne* 5: 156.
- Grigulis K. 1928. Vēsturiskā Morica sala. *Meža Dzīve* 39/40: 1269.
- Grigulis K. 1929. Jau rudens vēstneši parādījušies. *Pēdējā Briedi* 26.07.1929.: 3.
- Grigulis K. (Gr) 1930a. Apgredzenota kaija. *Mednieks un Makšķernieks* 11: 366.
- Grigulis K. 1930b. Daži dziedātāju putni jau atlaidusies. *Pēdējā Briedi* 05.04.1930.: 6.
- Grigulis K. 1930c. Juglas un Ķīšezers rudeni. *Mednieks un Makšķernieks* 12: 382–383.
- Grigulis K. 1930d. Kājām uz Engures ezeru. *Mednieks un Makšķernieks* 6: 181–185.
- Grigulis K. 1930e. Plivurpūce (*Strix flammeo*). *Mednieks un Makšķernieks* 6: 180–181.
- Grigulis K. (Gr) 1931a. Apgredzenota dzēse (*Ardea cinerea cinerea* L.). *Mednieks un Makšķernieks* 8: 254.
- Grigulis K. 1931b. Ekskursija uz Usmas ezeru un Morica salu. *Mednieks un Makšķernieks* 8: 243–246.
- Grigulis K. 1932a. Ciemos pie mežkopjiem Lielaucē. *Mednieks un Makšķernieks* 9: 257–260.
- Grigulis K. 1932b. Ekskursija uz Jetliņ purvu. *Mednieks un Makšķernieks* 2/3: 54–55.
- Grigulis K. 1932c. Gāju putnu atgriešanās. *Mednieks un Makšķernieks* 4: 108–109.
- Grigulis K. 1932d. Kādi gāju putni vēl paliek mūsu purvos un ezeros oktobra mēnesī. *Mednieks un Makšķernieks* 2/3: 73–74.
- Grigulis K. 1932e. Kādi putni novēroti un ievākti braucot pa Daugavu no Krāslavas līdz Rīgai. Grām.: Raksti par Daugavu. Rīga: 45.
- Grigulis K. 1932f. Latvijas nakts putnu karalis. *Pēdējā Briedi* 24.03.1932.: 4.
- Grigulis K. 1932g. Pavasara ekskursija uz Kaņiera ezeru. *Mednieks un Makšķernieks* 6: 162–164.
- Grigulis K. 1932h. Saudzējiet Vējzaķu salu! *Mednieks un Makšķernieks* 11: 324–328.
- Grigulis K. 1933a. Gāju putnu atgriešanās dzimtenē. *Mednieks un Makšķernieks* 5: 157.
- Grigulis K. 1933b. Putnu kolonijas Gaujas krastos. Grām.: Raksti par Gauju. Rīga: 53–54.
- Grigulis K. 1933c. Vēl kāds vārds pie raksta: "Saudzējiet Vējzaķu salu!" *Mednieks un Makšķernieks* 3: 76–79.
- Grigulis K. 1936a. Čūsku ērglis (*Circaetus gallicus* Gm.). *Daba un Zinātne* 4: 125.
- Grigulis K. 1936b. Drausmīgais nakts putns. *Latvijas Jaunatne* 5: 150–151.
- Grigulis K. 1936c. Kalnu ķēģis (*Carduelis flavirostris* L.). *Daba un Zinātne* 6: 188.
- Grigulis K. 1936d. Mazais zivju ērglis (*Pandion h. haliaetus* L.). *Daba un Zinātne* 4: 125.
- Grigulis K. 1936e. Plivurpūce (*Tyto alba guttata* Brehm). *Daba un Zinātne* 5: 155.
- Grigulis K. 1936f. Zaļais kauķis (*Phylloscopus nitidus viridanus* Blyth.). *Daba un Zinātne* 6: 188.
- Grigulis K. 1937a. Ezera kauķis *Acrocephalus strepera strepera* Vieill. *Daba un Zinātne* 2: 55–56.
- Grigulis K. 1937b. Nošāvu apgredzenotu kaiju – *Larus ridibundus*. *Daba un Zinātne* 3: 125.
- Grigulis K. 1938a. Pavasara gājputnu bojā eja Rīgas jūrmalā. *Daba un Zinātne* 2: 60–61.
- Grigulis K. 1938b. Pirmie pavasara vēstneši – cīruļi. *Cirulītis* 3, 5: 72–73; 127–128.
- Grigulis K. 1938c. Retie Latgales putni. *Daba un Zinātne* 2: 61.
- Grigulis K. 1938d. Ūpis (*Bubo bubo*). *Mednieks un Makšķernieks* 3: 92–93.
- Grigulis K. 1939a. Bezdelīgu piekūns (*Falco subbuteo subbuteo*, L.). *Mednieks un Makšķernieks* 10: 379–381.
- Grigulis K. 1939b. Dižais piekūns – *Falco peregrinus peregrinus*. *Mednieks un Makšķernieks* 9: 333–335.
- Grigulis K. 1939c. Purvu piekūns, vanadziņš (*Falco columbarius regulus*, Pall.). *Mednieks un Makšķernieks* 11: 417–419.
- Grigulis K. 1939d. Uzticīgie pavasara vēstneši – strazdi. *Latvijas Jaunatne* 5: 167–169.
- Grigulis K. 1940a. Biksainais klijāns – *Buteo lagopus lagopus* Brnn. *Daba un Zinātne* 2: 60.
- Grigulis K. 1940b. Biksainais klijāns – *Buteo lagopus lagopus*, Leach. *Mednieks un Makšķernieks* 11: 398–400.
- Grigulis K. 1940c. Ērgļu ģints. *Aquila*. *Mednieks un Makšķernieks* 5: 159–160.
- Grigulis K. 1940d. Kliezdēju ērglis – *Aquila pamarina pamarina* Brehm. *Mednieks un Makšķernieks* 6: 194–195.
- Grigulis K. 1940e. Klijāns, lielais peļu vanags – *Buteo buteo buteo*, L. *Mednieks un Makšķernieks* 10: 364–365.
- Grigulis K. 1940f. Klijānu ģints, *Buteo*. *Mednieks un Makšķernieks* 9: 314–316.
- Grigulis K. 1940g. Kukaiņu piekūns, mazais vanadziņš – *Falco vespertinus vespertinus*, L. *Mednieks un Makšķernieks* 1: 13–14.
- Grigulis K. 1940h. Lauku piekūns, dzeltenais vanadziņš, mazais peļu vanags, vēja vanags (*Falco tininculus tininculus* L.). *Mednieks un Makšķernieks* 3: 84–86.
- Grigulis K. 1940i. Mazais ērglītis (lielākā pasuga), *Aquila clanga*, Pall. *Mednieks un Makšķernieks* 7: 231–232.
- Grigulis K. 1940j. Upes kauķis – *Locustella fluviatilis*, Volf. *Daba un Zinātne* 2: 62.
- Grigulis K. 1940k. Vistu vanags. *Cirulītis* 6: 189–190.
- Grigulis K. 1954a. Fenoloģiski novērojumi. *Zvaigzne* 3: 32.
- Grigulis K. 1954b. Gājputnu atgriešanās. *Zvaigzne* 8: 28.
- Grigulis K. 1957a. Retāk sastopamie putni. Npublicēts manuskripts, 6 lpp.⁸
- Grigulis K. 1957b. Babītes ezera avifauna. Npublicēts manuskripts, 10 lpp.
- Grigulis K. 1957c. Putnu apraksti. Npublicēts manuskripts, 30 lpp.
- Grigulis K. 1957d. Tārtiņveidīgo putnu novērošana Kundziņsalā un Lielupes ietekā – Buļļu galā 1946.g. Npublicēts manuskripts, 3 lpp.
- Grigulis K. 1960. Putnu faunas izmaiņas Daugavas salīnās Rīgā. Grām.: Latvijas putnu dzīve. Rīga: 89–97.
- Matrozis R. 2009. Skolu muzejam – 90. *Putni dabā* 2009/2: 26–28.
- Peus F. 1935. *Phylloscopus nitidus viridanus* (Blyth.) in Lettland. *Ornithologische Monatsberichte* 1: 26–27.
- Strautzels T. 1938. Jūras upuri. *Daba un zinātne* 6: 188.
- Šulcs A. 1960. Sula bassana L. – jauna putnu suga Latvijas PSR faunā. Grām.: Latvijas putnu dzīve. Rīga: 221–222.

Summary**Kārlis Grigulis contribution to the study of bird fauna of Latvia /Ruslans Matrozis/**

The article describes the activities of taxidermist and birdwatcher Kārlis Grigulis (1884–1972) on the study of fauna, distribution and phenology of Latvian birds during 1925–1958, based on his published and unpublished notes.

⁸ Visos K. Grigūļa npublicētajos manuskriptos nav norādīti to sagatavošanas datumi, bet, ņemot vērā pēdējos aprakstītos novērojumus, kuri datēti ar 1956. gada rudeni, tiek pieņemts, ka šie manuskripti uzrakstīti ap 1957. gadu vai vēlāk.